

Četvrta, ujedno i posljednja, cjelina započinje radom Alojza Jembriha *Josip Đurkovečki i njegovo djelo*. Autor skreće pažnju na toga značajnog vjerskog pisca i jezikoslovca 19. stoljeća rođenog u Sv. Ivanu Zelini. Analizirajući njegova djela, želi potaknuti na njihovo veće proučavanje.

Znamenitom osobom zelinskoga kraja bavi se i Mira Kolar u članku *Posjetnica pučkoga pisca Dragutina Stražimira (347.-359.)*. Dragutin Stražimir je pučki pisac, gospodarstvenik i političar 19. stoljeća. Kao župnik u Donjoj Zelini obrazovao je seljaštvo te tako pridonio većem gospodarskom razvoju zelinskoga kraja.

Zbornik radova završava člankom Višnje Vučetić *Klimatske značajke na području Sv. Ivana Zeline (361.-378.)*, u kojemu detaljno analizira klimatske značajke pomoću meteoroloških podataka u razdoblju od 1961. do 1987. Pomoću analize linearnog trenda pokazane su klimatske varijacije tijekom razdoblja od 1961. do 1997. (bez 1988.-1992.).

Ovaj zbornik radova uvelike je pridonio upoznavanju osamstogodišnje povijesti Sv. Ivana Zeline i zelinskoga kraja, te će pomoći u daljnjem istraživanju te teme jer je naćeo mnoga pitanja koja tek ćekaju historiografe da ih razriješe.

Natko Martinić Jerćić

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 45, Zagreb-Zadar, 2003., III + 467 str.

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru edicija je koja izlazi jedanput na godinu i objavljuje priloge iz područja povijesne znanosti. U 45. svesku objavljeno je 19 radova kategoriziranih kao izvorni znanstveni radovi, stručni radovi i pregledni radovi te ocjene i prikazi s različitom tematikom isključivo iz hrvatske povijesti poredanih prema kronologiji obrađivanog razdoblja.

Novčić Fokide s Gradine u Ošanićima kod Stoca (1.-5.) izvorni je znanstveni rad Snježane Vasilj u kojemu opisuje novčić grćke Fokide koji je 2000. godine pronađen na Gradini u Ošanićima kod Stoca, a datira se u doba između 371. i 357. godine pr. Krista kad je na tom području živjelo ilirsko pleme Daorsi. Osim fizićkog izgleda novčića, opisana je povijesna pozadina fokidskog novca te su nabrojani novčići koji su u znatnijem broju pronađeni na području Ošanića. Autorica je također pokušala načiniti šturu rekonstrukciju odnosa Fokide i Daorsa.

U radu *Utemeljenje franjevaćkih samostana na zadarskim otocima (7.-19.)* Emil Hilje opisuje utemeljenje četiri franjevaćka samostana na zadarskim otocima od konca XIV. do sredine XV. stoljeća. Izvori iz kojih autor rekonstruira gradnju i opremanje samostana u najvećoj su mjeri oporuke zadarskih građana te na temelju njih zaključuje da su samostani minorita bili nešto omiljeniji među gradskim plemstvom, a oni trećoredaca među pukom, no i jedni i drugi bili su važna kulturna središta.

Petar Runje u radu *Don Juraj Zubina, svećenik hrvatske knjige (o. 1400.-1480.) (21.-38.)* na temelju arhivskih podataka (spisi zadarskih srednjovjekovnih bilježnika – pravni, kupoprodajni i javni ugovori, oporuke zadarskih građana i najvažniji – njegova vlastita oporuka pisana na hrvatskom jeziku, glagoljicom) pokušava rekonstruirati život don Jurja Zubine, zadarskog svećenika glagoljaša. Zbog iznimnoga materijalnog bogatstva, don Juraj se često spominje u arhivskim spisima, a također se istiće brojnim javnim nastupima među svećenicima. U prilogu je objavljeno njegovo rodoslovno stablo.

Mislav Elvis Lukšić na temelju sadržaja mletaćkih dokumenata nastalih između 1434. i 1457. godine (objavljenih, uglavnom, u *Listinama o odnošaju između Južnoga Slavenstva i Mletaćke Repub-*

like Šime Ljubića) i historiografije opisuje i analizira pomorsko-trgovinsku politiku Mletačke Republike prema Kravskim knezovima u svome izvornom znanstvenom radu *Prilog poznavanju mletačke pomorskotrgovinske politike prema Kravskim knezovima sredinom XV. stoljeća* (39.-69.), te zaključuje da je ona, iako je Venecija deklarativno bila sklona Kravskima, bila protekcionistička te je, budući da su mletački ustupci na uporne kneževske zahtjeve bili često samo simbolički, na kneževskom području došlo do razvoja krijumčarenja (iz mletačke perspektive).

«*Norma nobilium generalis consilii civitatis Pagi*» iz 1455. godine (71.-96.) rad je Miroslava Granića, u kojemu opisuje nastanak i razvoj paškog Velikog vijeća te statut iz 1433. godine kojim se Vijeće zatvara i utvrđuju prava, povlastice i obveze paškog plemstva. Također donosi popis obitelji iz kojih su bili paški vijećnici 1455. godine i najvažnije podatke iz vrela o svakoj. U prilogu je objavljen popis članova paškog Vijeća iz 1455., prema ovjerovljenom prijepisu iz 1817. godine.

Davor Frakulin Travaš u radu *Prezimana stanovnika grada i otoka Raba od XV. do XX. stoljeća* (97.-127.) donosi popis prezimena plemića, građana i pučana grada Raba koja se pojavljuju u raznim zapisima toga razdoblja. Počinje s popisom koji je objavio L. Marčić u svojim *Antropogeografskim ispitivanjima po severnodalmatinskim ostrvima (Rab, Pag i Vir)*, te ga nadopunjuje rapskim matičnim knjigama krštenih, vjenčanih i umrlih, knjigama obveznika rapskih općinskih i crkvenih poreza i pristojbi.

Marija Zaninović-Rumora autorica je preglednog rada *Mjere dalmatinskih luka u priručnicima XVI. stoljeća* (129.-135.) u kojemu iz *manuala* (osobne bilježnice u koje su poslovni ljudi, trgovci i stručnjaci bilježili važne informacije i iz kojih su se poslije razvili priručnici) mletačkih trgovaca Paxija i Marinija prenosi podatke o hrvatskim lukama, obraćajući posebnu pozornost korištenim mjerama i utezima.

Lovorka Čoralčić je u radu *Prilog životopisu rapskog biskupa Blaža Sidinea (1567.-1583.)* (137.-151.) na temelju podataka objavljenih u djelima drugih autora, dala kratak presjek životopisa rapskog biskupa Blaža Sidinea; taj je životopis proširila s tri inventara biskupove pokretne imovine, nastala u razdoblju neposredno prije i nakon njegove smrti, a koji se čuvaju u Državnom arhivu u Zadru (Spisi rapskih bilježnika). U prilogu je objavljen prijepis inventara.

U članku *Plovidbene rute srednjim i južnim Jadranom u izolatu Giuseppea Rosaccia (153.-199.)*, izvornom znanstvenom radu Milorada Pavića na temelju djela *Viaggio* Giuseppea Rosaccia, opisani su mletački plovidbeni pravci od Venecije duž istočnojadranske obale prema Levantu, glavne luke na istočnom Jadranu i navedene njihove međusobne udaljenosti prema Rosacciovim i suvremenim podatcima. U prilogu su dani kartografski prikazi spomenutih istočnojadranskih luka.

Milko Brković objavljuje 26 dosad neobjavljenih i javnosti nepoznatih poljičkih dokumenata, pisanih bosančicom, nastalih u selu Truše, u radu *Nekoliko poljičkih dokumenata pisanih u selu Truše (XVI.-XVIII. st.)* (201.-242.). Za svaki dokument navodi regist, izvanjski opis i tekst dokumenta, te na kraju daje diplomatsku analizu u kojoj zaključuje da su formulari prema kojima su pisane isprave gotovo identični te donosi fotografije nekih od objavljenih dokumenata.

Željko Holjevac se u izvornom znanstvenom radu *Problemi habsburško-mletačkog razgraničenja u Podgorju i Pozrmanju potkraj 17. i početkom 18. stoljeća* (243.-269.) bavi razgraničenjem Habsburške Monarhije i Mletačke Republike i prepirkama koje su oko toga nastale, za vrijeme i nakon Karlovačkog mira 1699. godine, a koje je oblikovalo današnje granice između Like i Dalmacije. Na temelju arhivske građe, objavljenih izvora i literature pokazuje kako su se obje sile pokušavale izboriti za svoje interese i nisu bile u stanju riješiti međusobne antagonizme, niti su obraćale pozornost željama stanovnika tog područja.

Teritorijalne snage za francuske uprave u Dalmaciji (1806.-1809.) (271.-289.) izvorni je znanstveni rad Tade Oršolića u kojemu se bavi teritorijalnim vojnim snagama u Dalmaciji pod francuskom upravom. Iako su tu bile otprije za obranu granica od Turaka, u doba generalnog providura Dandola, one su postale i redarstvena snaga za održavanje reda i mira u pokrajini. Autor također opisuje njihovu teritorijalnu podjelu, ustroj te značajke glavnih faktora u zapovjednoj strukturi (časnici, dočasnici, panduri).

Ivan Pederin se u radu *Otpor francuskoj vlasti u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama poslije 1806.* (291.-308.) bavi francuskom upravom u Dalmaciji i Ilirskim pokrajinama između 1806. i 1813. godine, te otporom koji je ona izazivala u stanovništvu i razlozima tog otpora, a koji je rezultirao općom pobunom 1813. godine koju je pomagala Austrija.

Stanko Piplović na osnovi katastarskih planova, službenih upravnih shematizama i drugih vijesti, u radu *Prilog poznavanju dalmatinskih solana u XIX. stoljeću* (309.-326.) donosi podatke o promjenama koje su nastale u solanama nakon što je Dalmacija 1815. godine došla pod austrijsku upravu. Opisuje izgled i način rada solana u Pagu i Stonu, kao glavnih, nakon zatvaranja šibenskih solana. Također daje podatke o proizvodnji i trgovini solju u 19. stoljeću. U prilogu su dani katastarski planovi važnijih solana.

U radu *O broju Talijana/talijanaša u Dalmaciji XIX. stoljeća* (327.-355.), na temelju literature i tiskanih izvora (konzularna izvješća, brošure, novine i knjige iz tog razdoblja) te kombinirajući različita gledišta (autonomaško/iredentističko, narodnjačko i službeno), Šime Peričić pokušava utvrditi brojnost Talijana i talijanaša u Dalmaciji tijekom 19. stoljeća pa do Prvog svjetskog rata. Broj Talijana se tijekom 19. stoljeća znatno smanjio, iako ih prema austrijskim državnim statistikama nikad nije bilo više od 12,5%, što pokazuje neopravdanost tvrdnji da je Dalmacija čisto talijanska zemlja.

Tihomir Rajčić u radu *Slika Hrvata u nacionalnoj ideologiji Srpske stranke u Dalmaciji 80-ih godina XIX. stoljeća* (Srpski list/glas o Hrvatima) (357.-374.) na temelju sadržaja *Srpskog lista (glasa)* analizira stajalište Srpske stranke u Dalmaciji krajem 19. stoljeća prema hrvatskoj naciji. To stajalište dijeli na dvije osnovne slike – Hrvati kao slaba, ropska nacija i Hrvati kao vjerski i nacionalno netolerantni, te zaključuje da je takva slika srpskoga nacionalnog pokreta o Hrvatima tipičan primjer negativno intonirane «slike drugoga» što je samo jedan od elemenata ideologije integralnog nacionalizma.

U *Dvije pobjede don Ive Prodana na izborima za Carevinsko vijeće u Beču* (375.-391.), članku Marjana Diklića, donosi se kratka biografija don Ive Prodana i opisuje njegov izbor za zastupnika u Carevinskom vijeću 1907. i 1911. godine.

Ivan Balta u preglednom radu *Iseljavanje iz Slavonije u Ameriku od 1905. do 1910. godine* (393.-417.), na temelju gradskih i županijskih zapisnika, časopisa iz toga razdoblja i objavljene historioografske građe i istraživačkih radova opisuje kulminaciju iseljavanja iz Slavonije u Ameriku. Objavljuje uzroke iseljavanja te donosi podatke o brojevima iseljenika, područjima SAD-a u koja su najčešće migrirali, poslovima koje su tamo radili i uvjetima života prema pojedinim godinama.

Mislav Elvis Lukšić u stručnom radu *Bibliografija dr. Šime Peričića (od 1963. do 2002.g.)* (419.-446.) donosi kratku biografiju dr. Šime Peričića, njegovu kompletnu bibliografiju podijeljenu prema kategorijama na knjige i posebna izdanja; znanstvene priloge u zbornicima i časopisima; stručne priloge u zbornicima, časopisima, enciklopedijama, leksikonima i novinama te izbor važnije literature o njemu. Rad je nastao u povodu 40. obljetnice znanstvenoistraživačkog rada dr. Peričića i njegova nedavnog umirovljenja.

U dijelu Zbornika posvećenog ocjenama i prikazima su ovi radovi: *Zbornik radova o grčkom utjecaju na istočnom Jadranu* (Zdravka Jelaska Marijan); *Ilustrirana kronološka povijest Hrvata* (Franjo Šanjek); *Izvori o bosansko-humskim srednjovjekovnim kršćanima* (Milko Brković); *Povijesne veze dviju provincija franjevac konventualaca* (Lovorka Čoralić); *Svakodnevnica Donjih Kaštela 1900.-1939.* (Zdravka Jelaska Marijan); *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu* (Arijana Kolak).

Svezak je posvećen pokojnom akademiku Mati Suiću (1915.-2002.) te sadrži i kratki *In Memoriam* Milka Brkovića (str. I.-III.).

Marija Filipović

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru. 50. obljetnica Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 46, Zagreb-Zadar, 2004., 562 str.

Četrdeset šesti svezak *Radova Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, objavljen u povodu 50. obljetnice njegova postojanja, podijeljen je u dva dijela. U prvom dijelu je, uz uvodni članak o osnutku Zavoda u Zadru, 13 izvornih znanstvenih radova, četiri stručna i tri pregledna rada. U drugom dijelu slijede ocjene i prikazi te komentar svečanog otkrivanja spomen-poprsja dr. sc. Vjekoslavu Maštroviću 23. studenoga 2003. u perivoju Zavoda.

Uvod je posvećen upravo 50. obljetnici osnutka Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru. Zavod je osnovan u srpnju 1954. kao Institut JAZU, koji 1961. prerasta u Institut za historijske i ekonomske nauke JAZU u Zadru. Potom, 1974., postaje Centar za znanstveni rad u Zadru, 1978. preimenovan je u Zavod za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU u Zadru te, konačno, 1991. dobiva ime koje nosi i danas. Znanstveni interes navedene institucije je istraživanje i pisanje hrvatske povijesti prostora sjeverne Dalmacije, s težištem na gradivu pohranjenu u zadarskom Državnom arhivu, Znanstvenoj knjižnici te ostalim ustanovama navedenog područja.

U proučavanju zadarske crkvene povijesti Zvezdan Strika u radu *Kada i gdje se prvi put spominje zadarski biskup?* (31.-64.) uz pomoć relevantne literature i izvornoga gradiva, posebice izvješća Atanzija Aleksandrijskog, pokušava riješiti problem postojanja zadarskog biskupa u prvoj polovini četvrtog stoljeća. Zaključivši da je razvoj crkvenih struktura grada Zadra i njegove okolice tekao podjednako kao i u ostalim središtima rimske provincije Dalmacije, poput Salone, Strika smatra da utjecaj kršćanstva tada nije nipošto zaobišao to područje. Na temelju toga, zaključuje kako je Zadar na samom početku četvrtoga stoljeća imao gradskog biskupa, i to svakako prije *Milanskog edikta o toleranciji* cara Konstantina iz 313. godine. Naime, akvilejski biskup Teodor s đakonom Augustinom na saboru u Arlesu 314. za Crkvu provincije Dalmacije zastupao je, uz solinskog, i zadarskog biskupa, do danas nepoznata imena. Strika smatra kako se na temelju toga može reći da je Zadar već krajem 3. i početkom 4. stoljeća imao biskupa te da se osnutak zadarske kršćanske zajednice zbilo prije spomenutog sabora u Arlesu.

Gherardo Ortalli s Università di Venezia u članku *Petar II. Orseolo-dux Veneticorum et Dalmaticorum* (65.-76.) analizira ekspediciju toga dužda 1000. godine u Dalmaciju, poznatu iz zapisa arhiđakona Ivana. Ortalli utvrđuje nejasnoće navedenog izvješća o pravoj nakani ekspedicije i pritom uzima u obzir političko stanje Mletačke Republike na početku 11. stoljeća. Ortalli je prikazao sukob dviju političkih struja, odnosno obitelji Kandijana koja se zalagala za povezivanje s Njemačkim carstvom i obitelji Orseolo koja je budućnost Republike vidjela uz Bizantsko Carstvo. Pobjedila je potonja obitelj dolaskom Petra II. Orseola na vlast koji je u suradnji s Bizantom poduzeo pomorski ekspedicijski pohod do Korčule. Navedeni pohod bio je važan Bizantu zbog njegove